

РОЗДІЛ 4 ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.7:347.19

DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-1/38>

ЩОДО ПОНЯТТЯ «ПРИПИНЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОГО ТОВАРИСТВА» ТА ПРИПИНЕННЯ ЙОГО ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ

REGARDING THE CONCEPT OF "TERMINATION OF ACTIVITIES OF A BUSINESS ENTITY" AND THE TERMINATION OF ITS LEGAL PERSONALITY

**Алексєнко І.Г., к.ю.н., д.п.н., професор,
завідувач кафедри цивільного, трудового та господарського права
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара**

У статті досліджується правова природа та зміст поняття «припинення діяльності підприємницького товариства» у взаємозв'язку цього явища з поняттям його припинення. Відзначається, що аналіз поняття «припинення підприємницького товариства» дозволяє розглядати його у двох аспектах: як сукупність способів (процесів), у межах яких відбувається процедура припинення існування суб'єкта права, юридичної особи; а також як юридичний факт, з яким пов'язані відповідні правові наслідки. Обидва підходи до визначення поняття «припинення підприємницького товариства» залишаються продуктивними для доктринального осмислення і визначають напрями можливого вдосконалення законодавства. Відзначається що, така ознака, як діяльність підприємницького товариства, не визначена законодавцем як необхідна умова визнання його правосуб'єктності. Однак діяльність юридичної особи, спрямовану на досягнення мети, визначеної засновниками, можна визнати легітимною метою її створення. За загальним правилом законодавство не санкціонує відсутність діяльності юридичної особи. Легітимною метою створення підприємницького товариства є діяльність з реалізації товарів, робіт та послуг з метою отримання прибутку. Показано, що поняття «діяльність підприємницького товариства» та «підприємницька діяльність підприємницького товариства» не співпадають за логічним обсягом. Відзначається, що припинення діяльності юридичної особи – це явище, яке має соціально-економічну природу. Воно виникає в реальному житті під впливом умов, які унеможливають дії суб'єкта, спрямовані на зміни у соціально-економічних відносинах. Часовими межами, у яких може існувати діяльність юридичної особи, є момент, з якого така юридична особа створена, і момент, коли вона припинила своє існування. Поза цими межами відсутні підстави говорити про діяльність юридичної особи. Юридичний зміст поняття «припинення діяльності підприємницького товариства» включає такі складові: як підприємницька діяльність; діяльність, спрямована на задоволення особистих потреб; діяльність із виконання обов'язків публічно-правового характеру. Відповідно, припинення діяльності підприємницького товариства є ширшим за припинення його підприємницької діяльності. Припинення діяльності підприємницького товариства не тягне за собою втрату ним правосуб'єктності, а законодавство не встановлює обов'язку з проведення припинення такого суб'єкта.

Ключові слова: юридична особа, підприємницьке товариство, припинення підприємницького товариства, припинення діяльності підприємницького товариства.

This article examines the legal nature and content of the concept of "termination of activities of a business entity" in relation to termination of its legal personality. It highlights that analyzing the term "termination of a business entity" allows for its consideration from two perspectives: (1) as a set of methods (processes) that constitute the procedure for terminating the existence of a legal entity, and (2) as a legal fact that entails specific legal consequences. Both approaches to defining the concept of "termination of a business entity" remain productive for doctrinal analysis and shape directions for potential legislative improvements.

The article notes that the characteristic of engaging in activities is not explicitly defined by the legislator as a prerequisite for recognizing a business entity's legal personality. Nevertheless, the activity of a legal entity directed at achieving the goals established by its founders can be acknowledged as the legitimate purpose of its creation. As a general rule, the legislation does not sanction the absence of activity by a legal entity. The legitimate purpose of establishing a business entity is conducting activities involving the production, distribution of goods, provision of services, or performance of work with the goal of generating profit.

It is demonstrated that the concepts of "activity of a business entity" and "entrepreneurial activity of a business entity" are not logically equivalent. The article emphasizes that the cessation of activities of a legal entity is a phenomenon with a socio-economic nature, arising under conditions that render the entity's operations aimed at altering socio-economic relations impossible. The temporal boundaries within which a legal entity's activities may exist are marked by the moment of its establishment and the moment of its termination. Beyond these boundaries, it is impossible to speak of the activities of a legal entity.

The legal content of the concept "termination of activities of a business entity" includes several components: entrepreneurial activities, activities aimed at meeting individual needs, and activities involving the fulfillment of public-law obligations. Consequently, the termination of activities of a business entity is broader in scope than the termination of its entrepreneurial activities.

The termination of a business entity's activities does not automatically result in the loss of its legal personality, and the legislation does not mandate the formal termination of such an entity.

Key words: legal entity, business entity, termination of a business entity, termination of activities of a business entity.

Постановка проблеми. Інформація про стан функціонування економічних одиниць у реальному секторі, економічну активність суб'єктів господарювання має надзвичайно важливе значення для учасників економічних відносин та держави. Вжиті заходи організаційного характеру, створені інформаційні системи забезпечують можливість певною мірою оцінити стан потенційного контрагента, проте це не знімає питання про існування

у правовому просторі нефункціонуючих підприємницьких товариств. Проблеми, пов'язані із існуванням у державному секторі недіючих державних та комунальних підприємств, накопичених ними боргів, а також обтяжливі витрати державного та місцевих бюджетів, це лише одна із причин, які змусили державу до реформування правового регулювання відносин у цій сфері. Для приватного сектора нефункціонуючі суб'єкти підприємництва також

є небажаним явищем. У зв'язку з цим вимагає дослідження питання про зміст поняття припинення діяльності підприємницького товариства. Формування чіткого уявлення про це поняття особливо значуще для з'ясування становища підприємницьких товариств, які за своєю природою є вузловими точками перетину потоків матеріальних ресурсів і забезпечують стабільність цивільного обороту.

Стан опрацювання проблематики. Питання про юридичне значення поняття «припинення юридичної особи (суб'єкта господарювання, підприємницького товариства)» у взаємозв'язку із припиненням діяльності підприємницьких товариств обговорювалося у кількох напрямках. Це поняття, як один із наслідків припинення юридичної особи, розглядали: О. М. Вінник [1, с. 64]; Г. В. Смолин [2, с. 249]; О. В. Старцев [3, с. 73]. При цьому науковці одним із юридичних наслідків визначають втрату права «проводити господарську діяльність» [3, с. 73]. Є. О. Мічурін акцентує увагу на закінченні діяльності юридичної особи внаслідок її припинення [4, с. 44]. Припинення діяльності юридичної особи, як підставу і наслідок її припинення, розглядала О. М. Зубатенко [5, с. 7]. На тому, що припинення юридичної особи і припинення її діяльності мають різне змістовне навантаження і не підлягають змішуванню, наголошували Д. В. Жеков [6, с. 10], Н. Ф. Ільницька [7, с. 96], Б. В. Кирпань [8, с. 62]. Проте поняття «діяльність підприємницького товариства» залишилося недослідженим.

Мета цієї роботи полягає у дослідженні правової природи та змісту поняття «припинення діяльності підприємницького товариства» у взаємозв'язку цього явища з поняттям припинення його правосуб'єктності.

Виклад основного матеріалу. Слід погодитися із тими вченими, які наголошували на відсутності у законодавстві України легального визначення понять «припинення підприємницького товариства», «припинення суб'єкта господарювання», юридичної особи». На це, зокрема, звертали увагу у своїх роботах К. Б. Починок [9, с. 38], Л. М. Дорошенко [10, с. 139]. У доктрині це поняття запропоновано розглядати, як «сукупність юридичних дій, в результаті здійснення яких припиняється правосуб'єктність суб'єкта підприємницької діяльності» [8, с. 63], тобто як певний, триваючий процес із комплексом юридичних дій, які мають бути вчинені у певній послідовності і призвести до визначеного результату. Іншими авторами увага концентрується саме на цьому результаті – втраті особою правосуб'єктності (Н. Ф. Ільницька [7, с. 97], Жеков [6, с. 10]). Цими авторами зміст поняття розкривається, як юридичний результат певного процесу, а отже, про припинення підприємницького товариства у цьому випадку йдеться як про юридичний факт. Таким чином, припинення підприємницьких товариств, господарських об'єднань та інших юридичних осіб можливо розглядати, принаймні, у двох аспектах: як сукупність способів (процесів), у межах яких відбувається процедура припинення існування суб'єкта права, юридичної особи; а також як юридичний факт, з яким пов'язані відповідні правові наслідки. За своїм змістом цей факт є дією уповноваженої особи із внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань запису про припинення юридичної особи. Отже, з адміністративними актами індивідуальної дії пов'язується, як факт виникнення юридичної особи, так і факт її припинення.

У контексті дослідження припинення підприємницьких товариств як процесу, у межах якого учасники прагнуть реалізувати свої інтереси, Є. В. Петров висловлював сумніви щодо збалансованості у правовому забезпеченні інтересів кредиторів та підприємницьких товариств, які припиняються внаслідок реорганізації [11, с. 145]. Отже, окремі способи припинення юридичних осіб, як сукупність юридичних дій, можуть бути предметом подальшого вивчення та вдосконалення. Вивчення припинення

юридичної особи, як юридичного факту, також заслуговує на більш ретельний аналіз юридичних наслідків. Обидва підходи до визначення поняття «припинення підприємницького товариства» залишаються продуктивними для доктринального осмислення і визначають напрями можливого вдосконалення законодавства.

Поняття «припинення діяльності підприємницького товариства» являє собою правове поняття, відмінне від розглянутого вище. Як зауважує Н. Ф. Ільницька: «Важливим як з наукової позиції, так і для правозастосовної практики є розмежування понять «припинення юридичної особи» та «припинення / зупинення / призупинення діяльності юридичної особи» [7, с. 97]. Для з'ясування змісту поняття «діяльність юридичної особи» слід звернутися до змісту законодавства. Зокрема, відповісти на запитання про те, чи є діяльність юридичної особи її субстанціональною ознакою? Визначаючи сутність юридичної особи, у ст. 80 ЦК України законодавець сприйняв підхід, започаткований теорією фікції. Із визначення цього поняття у абз. 1 ч. 1 цієї статті випливає що «юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку» [12]. У цьому визначенні не зазначено жодних сутнісних ознак, які мають бути у наявності в реальному житті, які б виступали обов'язковими передумовами створення підприємницького товариства. Необхідними передумовами виконання юридичних процедур, спрямованих на створення юридичної особи. Зазначення у абз. 2 ч. 1 ст. 80 ЦК України про те, що «юридична особа наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді», визначають правові наслідки, які виникнуть у соціально-економічного утворення після виконання юридичних дій, спрямованих на створення юридичної особи. Така ознака, як діяльність, не визначена законодавцем як необхідна умова визнання правосуб'єктності підприємницького товариства. Отже, слід проаналізувати сутність та зміст поняття «діяльність» у найбільш загальному вигляді. По-перше, це певний процес, який включає певну послідовність дій, що відбуваються впродовж певного часового проміжку. По-друге, наслідком цих дій є певні перетворення, (зміни) у певній сфері оточуючого світу. По-третє, рушійною силою цього процесу є вольова ініціатива. У існуючому правовому просторі саме людина наділена відповідними правомочностями, є справжнім ініціатором створення підприємницьких товариств, господарських об'єднань, інших юридичних осіб. Саме людина за своєю природою здатна сформулювати акт волевиявлення та реалізувати його прямо або опосередковано (через органи влади або певні соціальні структури). З'ясувавши мету, яка є рушійною силою людської ініціативи, спрямованої на створення юридичної особи, ми можемо визначити сутність відповідної правової конструкції, яка забезпечує досягнення поставленої мети. В основі досягнення такої мети знаходяться інтереси ініціаторів створення юридичної особи. Тому слід зосередити увагу на типових інтересах, які є приватними, і знаходяться в гармонії із інтересами суспільства.

Конструкція «юридична особа» для осіб, які прагнуть досягнути спільної мети, є правовою формою цілком здатною задовольнити потребу у створенні усталеної системи зв'язків між учасниками проекту, яка покликана реалізувати перетворення, визначені метою її створення, шляхом послідовних системних дій від свого імені. Унітарні утворення також мають інтерес у тому, щоб організувати автономне управління певним процесом, наслідки якого не будуть впливати на інші сфери діяльності засновників. Отже, діяльність юридичної особи, спрямовану на досягнення мети, визначеної засновниками, можна визнати легітимною метою її створення. Виходячи із цього, діяльність підприємницького товариства з реалізації товарів, робіт та послуг з метою отримання прибутку можна визначити легітимною метою його створення.

Поняття «діяльність підприємницького товариства» та «підприємницька діяльність підприємницького товариства» не співпадають за логічним обсягом. Так наприклад, окремі види діяльності у економічній сфері вимагають проходження суб'єктом дозвільних процедур у сфері господарювання. Це, зокрема, діяльність, яка потребує отримання ліцензії на її здійснення. Такі «види господарської діяльності, можуть здійснюватися «з дня внесення відомостей до ліцензійного реєстру щодо рішення органу ліцензування про видачу йому ліцензії» [13]. Тому початок підприємницької діяльності у цьому випадку не може співпасти з моментом створення підприємницького товариства, при цьому ми не можемо сказати, що до отримання ліцензії особа перебувала у стані бездіяльності, не функціонує. Право на здійснення ліцензованого виду підприємницької діяльності може бути втрачене, що не впливає на інші види діяльності підприємницького товариства, яке може перепрофілюватися. За загальним правилом законодавство не санкціонує відсутність підприємницької діяльності товариства. Проте в окремих випадках невиконання статутних завдань тягне негативні наслідки для суб'єкта підприємництва. Яскравим ілюстративним прикладом є норми Закону України «Про страхування» від 18.11.2021 р. № 1909-IX (далі – Закон № 1909-IX), якими, зокрема, регулюється діяльність страховиків. «Виключним видом діяльності страховика є діяльність із страхування, включаючи діяльність з надання гарантій... та діяльність з надання супровідних послуг на ринку страхування. Страховик також може здійснювати господарську діяльність для забезпечення власних потреб з урахуванням обмежень, встановлених цим Законом» (п. 6 ч. 5 ст. 3 Закону № 1909-IX). Отже, ми бачимо, що законодавець розділяє підприємницьку діяльність та діяльність для забезпечення власних потреб і наділяє страховиків спеціальною правоздатністю. Цими положеннями, законодавцем визначено 2 види діяльності страховиків, один із яких підлягає ліцензуванню і має бути розпочатий впродовж певного часу. «Юридична особа, яка має намір здійснювати діяльність із страхування має звернутися до Регулятора за отриманням ліцензії протягом 12 місяців з дати її державної реєстрації як юридичної особи» (ч. 10 ст. 12 Закону № 1909-IX), або виключити із свого найменування слова: «страховик», «страхова», «страхова компанія», «страхова організація» та похідні від них» [13]. Впродовж шести місяців після отримання ліцензії страховик зобов'язаний розпочати діяльність з надання фінансових послуг під загрозою відкликання його ліцензії (п. 6 ч. 2 ст. 123 Закону № 1909-IX). Ліцензія діючої страхової компанії може бути відкликана, якщо «страховик не здійснює діяльності з надання фінансових послуг протягом шести місяців поспіль» (п. 7 ч. 2 ст. 123 Закону № 1909-IX). У цьому разі законодавець пропонує страховику внести зміни у назву товариства і, по суті, перепрофілювати свою діяльність. Санкцією за невиконання цих вимог передбачене право регулятора «звернутися до суду з позовом про припинення державної реєстрації такої юридичної особи. Отже, у цій, найбільш чутливій, сфері майнових відносин здійснення підприємницької діяльності страховиком набуває значення його обов'язку.

Для розкриття змісту поняття «діяльність підприємницького товариства» звернемо увагу на правові норми, які

містяться у Законі України «Про особливості припинення державних підприємств за рішенням Фонду державного майна України» від 11.04.2023 № 3037-IX (далі – Закон № 3037-IX). Цим законом визначено порядок припинення унітарних державних підприємств, які гальмівним чином впливають на економічне становище у державному секторі економіки. Положення частини 1 ст. 11 Закону № 3037-IX дозволяють виділити наступні ознаки відсутності діяльності підприємства: не подання річної та проміжної фінансової звітності суб'єкту управління або органу, до сфери управління якого належало таке державне підприємство (п. 1, 2 ч. 1 ст. 11); не проведення інвентаризації об'єктів державної власності, балансоутримувачем яких є таке державне підприємство (п. 3 ч. 1 ст. 11); відсутність діяльності за основним видом економічної діяльності (п. 5 ч. 1 ст. 11) [14]. Отже, важливою складовою діяльності юридичної особи у сфері публічних відносин слід визнати, зокрема, подання передбаченої законом звітності. Суб'єкт господарювання продовжує діяти якщо навіть його підприємницька діяльність зупинилася, але він виконує свої грошові зобов'язання; вживає внутрішні заходи організаційно-економічного та правового характеру; взаємодіє з органами державної влади та місцевого самоврядування з питань подання звітності та виконання інших обов'язків у сфері публічного права. Таким чином, зміст поняття «припинення діяльності підприємницького товариства» є ширшим і виходить за межі його підприємницької діяльності. Відповідно, за загальним правилом, припинення діяльності підприємницького товариства не тягне за собою припинення його існування як юридичної особи. Припинення діяльності юридичної особи – це явище, яке має соціально-економічну природу. Воно виникає в реальному житті під впливом умов, які унеможливають перетворення у соціально-економічних відносинах. Часові рамки, у межах яких ми можемо розглядати певну поведінку, як діяльність юридичної особи, визначаються моментом, з якого така юридична особа створена і моментом, коли вона припинила своє існування. Поза цими межами відсутні підстави говорити про діяльність юридичної особи.

Висновки. Припинення підприємницьких товариств може бути предметом подальшого дослідження у двох аспектах: як сукупність способів (процесів), у межах яких відбувається процедура припинення існування суб'єкта права, юридичної особи; а також як юридичний факт, з яким закон пов'язує відповідні правові наслідки такого припинення.

За своєю природою, поняття «припинення діяльності підприємницького товариства» – це явище, яке має соціально-економічну природу. Воно виникає в реальному житті під впливом умов, які унеможливають перетворення у соціально-економічних відносинах.

Юридичний зміст поняття «припинення діяльності підприємницького товариства» включає такі складові: як підприємницька діяльність; діяльність, спрямована на задоволення особистих потреб; діяльність із виконання обов'язків публічно-правового характеру.

Припинення діяльності підприємницького товариства не тягне за собою втрату ним правосуб'єктності, а законодавство не встановлює обов'язку з проведення припинення такого суб'єкта.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вінник О. М. Господарське право: курс лекцій (загальна частина). Київ: Видавництво Ліра-К, 2017. 240 с.
2. Смолин Г. В., Туркот О. А., Хомко Л. В. Господарське право України. Загальна частина: підручник / за заг. ред. Г. В. Смолина. Львів: ЛьвДУВС, 2017. 484 с.
3. Ніколаєва Л. В. Старцев О. В. Підприємницьке право: навчальний посібник / за заг. ред. О. В. Старцева. Київ: КНТЕУ. Істина, 2006. 208 с.
4. Мічурін Є. О., Шишка О. Р. Цивільне право. Альбом схем: навчальний посібник: у 2 ч. Ч. 1 / Вид. 6-те, перероб. Харків: Право, 2022. 220 с.
5. Зубатенко О. М. Припинення суб'єктів господарювання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.04. Донецьк, 2008. 25 с.
6. Жеков Д. В. Припинення юридичних осіб за цивільним законодавством України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2015. 20 с.

7. Ільницька Н. Ф. Припинення юридичних осіб за законодавством України: питання термінології. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2019. № 4 (3). С. 96-102.
8. Кирпань Б. В. Поняття припинення підприємницьких товариств та господарських об'єднань: законодавчий та доктринальний підходи. *Актуальні проблеми держави і права*. 2023. Вип. 100. С. 62-73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2023_100_9.
9. Починок К. Б. Припинення суб'єктів господарювання: поняття, способи та класифікація. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. Вип. 1-2. С. 37-43. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/muvnudp_2018_1-2_11
10. Дорошенко Л. М. Поняття припинення суб'єкта господарювання. *Університетські наукові записки*. 2008. № 1. С. 138-143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2008_1_23.
11. Петров Є. В. Задоволення вимог кредиторів при реорганізації та ліквідації юридичних осіб. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2014. Вип. 7. С. 143-147. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2014_7_37.
12. Цивільний кодекс України: Кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n562> (дата звернення: 12.01.2025).
13. Про ліцензування видів господарської діяльності : Закон України від 02 березня 2015 р. № 222-VIII / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text> (дата звернення: 17.01.2025).
14. Про страхування : Закон України від 18 листопада 2021 р. № 1909-IX / *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#Text> (дата звернення 18.01.2025).